

HÁROM SZÁL GYERTYA

I

A bolthelyiség előtt az utca öblössé tágul, s kis térré szélesedik. A terecske közepén cseréppel fedett kerekeskút áll. Itt van a falu aprájának, nagyjának gyülekező helye, s a falu életében jelentősebb események is itt zajlanak le.

Az összegyűlt férfiak és asszonyok félkörbe verődve most is itt szoronganak, s mint valami tarka koszorú fonódnak a kút köré. Odébb, az embergyűrű karéjában, nem messzire a rozsdás csillagot viselő kúttól, Suba Sándor, a falu féleszűje rángatja fáradhatatlan végtagjait. Mi lelte ismét a szerencsétlent? – találgatják a mezőről hazafelé igyekvők. Mint ha valamiféle szabálytalan tánc mozdulatait utánozná, de a ritmus semmiképp sem alakul ki, rángásai időtlen kalimpálássá torzulnak, s még fekete bajusza is mozgásba jön az igyekezettől.

Van, aki tátott szájjal, a látványba belefeledkezve bámul. Némelyikük vállán átfektetve kasza megkapa pihen, mások a vasvilla fényes nyelét szorongatják bütykös ujjaikkal. A fiatalabbját azonban kevésbé döbbsenti meg a látvány: nevetgélve biztatják a minden tagjában rángatózó szerencsétlent, hogy serényebben forogjon, magasabbra szökkenjen, ugorja csak át a kutat: az volna ám az igazi! A gyermekek viszont hökkenten nézik a furcsa táncot: kezükkel félve kapaszkodnak az anyjuk szoknyájába, s tekintetükkel apjuk megnyugtató, kemény vonalú arcát keresik, akinek a jelenléte maga a biztonság.

Békés, szelíd alkonyat kerülgeti a falut. A nyugati égbolt felhőtlen tisztasága, amelyben már alámerült a vörös napkorong, holnapra is szép időt ígér. Kitart a meleg. Éppen ilyen fényes, esőtlen napokért sóhajtozik mostanában a falu népe.

Az eltűnt napkorong emléke rózsásan izzik a nyugati hegyek fölött, mintha távoli tűzvész rőt fényei lobognának az égbolton.

Suba Gyuri szintén előkerült valahonnan, de igyekszik elrejtőzni az emberek között. Szégyenkező komorsággal, zordan és szótlánul szemléli bakancsa orrát, kitartóan nézi, mintha görcs merevedett volna a nyakába. Ő annak a középén figurázó bolondnak az édes nagybátyja, s egyben gondozója is. Ezekben a pillanatokban úgy érzi, hogy az érdeklődés központjában forgoló Sándor az ő életét cégéreztetni a mutatványaival.

Arcában hevít a vére, és sötét ködöt varázsol a szeme elé. Szégyen ez, nagy szégyen! Se hall, se lát, csak kegyetlen vakarózhatnékja támad.

De hát miért is kellene röstellnie magát? S éppen neki? Ökle görcsös szorítással, makacsul kapaszkodik a villanyélbe, s ujjai tövén kifehérednek a bűtykök. Keserű szemrehányással gondol a bátyjára, a bolond Sándor megboldogult édesapjára. Vad, izgága férfi volt a szerencsétlen s kemény, akár a medve. Úgy igaz, hogy a medvével is birokra kelt egyszer, odafront a messziről idekéklő havasokban, ahol a marhákat legeltették Szentgyörgy napjától Szentmihályig. Erős, vérbő férfi volt: asszony nem mehetett el a közelében fizetség nélkül. Tizenkét esztendő korában már rajtakapták a pajtahiján egy ráncossá érett „menyecskével”. Később, miután megházasodott, hamarosan itálnak adta a fejét. Világ kóborlója lett belőle, nem volt nyugta sehol az ég alatt, – igaz, kenyere se nagyon. Nem sokkal a családalapítás után fölszedte a sátorfáját, s elindult városra. Oda volt félesztendeig, lerongyolódott, lefogyott, s beleköltözött a búskomorság. Esztendőre született Sándor. A kelekótya Sándor, aki most is olyan hevesen működteti pattogtató ujjait a falu szórakoztatására!

Az örökös szégyen, hogy már az emberek szemébe sem mer nézni...

S ráadásul még az is, hogy annak idején kórházban kellett kisz szenvednie a Sándor édesanyjának. A falu nyíltan beszélte a bajt, a szörnyűséget, amit az a lator férje oltott abba a törékeny, gyöngé asszonyi testbe...

Majd később magának a bátyjának a halála! Mikor megérkezett a tábori levelezőlapra küldött értesítés, mindenki azt hitte: „hősi halált” halt odalent az olasz fronton. Aztán, a vérzivatar elmúltával, hogy hazaszállingóztak a bajtársak az Isonzóról, azok beszélték el az igazságot. Bizony semmiféle hősiesség nem volt az idősebb Suba testvér halálában, a bikaerős férfit is az a rosszféle betegség rothasztotta el, amit isten tudja, hol szedett föl kóborlásai idején...

Hogy most, annyi idő elmúltával, neki kelljen szégyenkeznie és pironkodnia a bátyja miatt! Mert ugyan mi köze neki a bátyja ellobbant életéhez? Bár szívből sajnálta, – ilyenkor mindig szeretne elmenekülni, megfutamodni. De csak bámul mogorva tekintetével az utca porába, s hallgatja a Sándor lábainak dobbantásait.

Sűrű porfelhő kavarg az ugrádozó esztelen körül. Mert Sándor nem csillapszik, egyre vesztebbül járja a bolondját. Most egy hirtelen lökéssel magasba röppenti virágokkal ékesített kalapját, aztán kifogja, s újra földobja. Kurjongat, nagyokat rikkant, amitől ijedten rebbennek szét a kerítések tetején gyűlésező verebek.

*Három gyertya világol,
Kicsi leány nyivákol,
ujjújú!*

A mély árkok közé szorított keskeny utcán, mely a templomtól ereszkedik lefelé, föl villan a pap fehér nyári ruhája. Úgy jön, olyan lassú, kényelmes járással, mintha nem is a földön, hanem a levegőben úszna. Ügyet sem vet a báméskodó tömegre. Mi-

nek? Mít tehet ő a nép kedvtelése ellen? De kitérnie sem lehet, mert teljesen elállják az utat. Léptei meglassulnak, s a fehér ruhás alak mintha tétovázna: át kell hatolnia a sokaságon, át a bolt felé, de semmiképp sem akar belekeveredni a tömegbe.

A boltos jó negyedórája támasztja már bal vállával az üzlethelyiség ajtófélfáját. A jól ismert viseltes, zsírfoltokkal teleitatott nadrág van rajta, anélkül már el sem lehetne képzelni. A pap távolról odaköszön, mire a boltos válla elválik a félfától, s teste máris szinte önkéntelen végzi azokat az alázatoskodó, hajbókoló mozdulatokat, amelyek mindannyiszor erőt vesznek rajta, ha vevő közeledik az üzlethez.

Bolond Sándor szemébe akkor szúr bele a ruha fehérsége, amikor a pap már áthatol az embergyűrűn, s egészen közel jár a boltajtóhoz. Meghökken: izmai egyszerre ellankadnak, de csak pillanatig habozik, akkor hirtelen mozdulattal szemére rántja a kalapját, megugorja magát, s egyetlen nagy lendülettel áttör a körülötte szorító sokaságon. Hatalmas bakkecske-ugrásokkal veti lábait a bolt küszöbe felé, ahol a tulajdonos még be se fejezte hajlongásait.

A pap észreveszi, hogy a kelekótya a nyomába szegődött; s iszkolva, gyorsan eltűnik a boltajtó mögött.

– Tiszteletes úr! Tiszteletes úr! Várjon egy szóra! – kiáltja az izzadságtól csatakos arcú Sándor. Lök egyet a boltoson, s már ő is bent áll a helyiség sűrű homályában. Liheg. Patakzik róla a verejték. Alaposan elkínoztta magát azzal a nekivadult tánccal.

A boltos arra gondol, hogy ideje volna már világot gyújtani az üzletben, ahová beszorult az alkonyat, s a sötétség ellepte a pultot meg a sarokban gunynasztó petróleumoshordókat. De előbb kiszolgálja a dohányt a papnak. Noha gyanítja, hogy tulajdonképpen nem is a dohányvásárlás hozta ide a hívő lelkek pásztorát, hanem a mindennapi sör. De hát bizonyára visszatartja szándékában a sok feléje forduló tekintet.

Van annyi esze, hogy akkor igyék, amikor nem lesnek be a szájába kíváncsi tekintetek.

– Mit kívánsz tőlem, te szegény Sándor? – mozdul a fehér ruhás ember ádámcsutkája, miközben zsebre vágja az elébe tett másodosztályú dohányt. Gyanakvólag ráncolódo homlokkal hátrál a viharosan utánaszaladó bolond elől: egy ilyen hibbantnak az észjárásán sohasem lehet eligazodni! Igaz, Sándor még soha senkit sem bántott, mégis, mit lehessen tudni? Hátha egyszer kitör rajta a dühöngés?

Milyen gyötrő tehertétele az emberi életnek a világos értelem, a szüntelen őrhelyén álló öntudat! – elmélkedik magában a pap. Próbál visszaemlékezni bizonyos pszichológiai tételekre, amelyeket diákkorában magolt be. De régen volt az, kikoptak már az emlékezetéből. S akkoriban a pszichológia is gyermekcipőben járt még... Lám, az örök nyugovóra tért, ellobbant életeknek milyen tragikus utóhajtása ez az elméjében megzavarodott szerencsétlen! De hát, ha úgy vesszük, nem boldog ő a maga módján? Mit tud az apjáról meg az anyjáról? Mit törődik a saját nyomorúságával? Szüntelen táncol, figurázik, kacag nagyokat, s napjainak nincs egy szomorú, elbúsult pillanata...

Mélázó elmélkedéséből Sándor követelőző hangja riasztja ki. A bolondot ez alkalommal sem hagyja cserben a kedélye. Nevetve mondja, mintha csak tréfálkozna a lelkek pásztorával:

– Gyertyát vegyen nekem, tiszteletes úr! Gyertyát!

A pap előbb megütődik. Meglepi a váratlan kérdés. De már bólint is a fejével csöndesen, tudja, rá kell hagyni a szót:

– Jól van, Sándor. Veszek neked gyertyát...

Persze, nem gondolja komolyan. Semmi kedve hozzá, hogy egy ilyen háborodott szeszélyeire költse a pénzét. Ám a boltos a ráhagyó szóra pillanatig sem késlekedik, máris kirántja a fiókot a pult alól, ahol a gyertyák porosodnak...

De mi célja lehet ennek az eszefitty Suba Sándornak azokkal a gyertyákkal? Hogy ötlött éppen efféle

abba az elhomályosult agyába? – A kérdés a bol-
tost is vakargatja.

A bolond nagy hévvel, kalimpálva magyaráz:

– Tetszik tudni, tiszteletes úr, Kicsidani sógorom
azt mondta volt vasárnap a kártyázóban, a Pálfiék
kapuja előtt, hogy az én anyám éppen olyan volt,
akár a gyertyaszál...

A pap erre is rábiccent a fejével:

– Igaza van a sógorodnak, Sándor. Olyan volt.
– És próbál visszaemlékezni. Amikor őt ebbe a
faluba költöztették, még csakugyan életben volt a
Sándor anyja. Úgy rémlik, látta is néhányszor, mi-
előtt kórházba szállították volna.

– Fehér volt, mint a gyertya. Szép volt, mondják.

– Úgy van, Sándor – hagyja rá a pap.

– S olyan hirtelen elégett volt, mint a gyertya...

Hogy mi nem jut eszébe ennek a nyomorultnak?!
– csodálkozik a pap.

De egyszerre komoran, haragosan csendül föl a
Sándor hangja:

– Az én anyámról ne lepcseljen senki, azt mon-
dom! Mert velem gyűlik meg a baja! Én ismertem
az anyámat!

Fenyegető önérzettel löki ki a mellét. Ugyan kitől
látta ezt a mozdulatot?

S miféle gyermekkori pillanatok bukkannak elő
ködbe burkolózó emlékezetéből? Lám – gondolja
a pap –, ez a háborodott elme még emlékezni is
tud valamire...

Sándoron érzékenységi roham vesz erőt. Erről az
oldaláról nem ismeri őt sem a lelkek pásztora, sem
más. Éppen ezért meglepő, amiket mond:

– Hogy én ne ácsorogjak folyton a kártyázók
körüli?! Miért ne? Ki tiltja meg azt nekem.? Vasár-
nap mindenkinek vasárnap, hát nincs igazam?

A fehér ruhás férfi egyre jobban csudálkozik.
Mindent ráhagy:

– Igazad van, Sándor. Teljesen igazad van.

– Minden embert anya szült! Mivel különbek ők
nálamnál? Hát nem?

Nicsak, micsoda ösztönösen demokratikus érzések!

Milyen világosan s valami ősi, békétlenkedő igazság-érzettel nyilvánítja a maga véleményét! Hangja megcsuklik, erősen elérzékenyül.

– Úgy van. Isten előtt minden ember egyforma – tereli a pap a szót a vallás és az egyház érdekei felé.

Panaszosan tör ki Sándorból:

– Meg hogy dolgozzak már valamit, mert a nagybátyám, Gyuri, tetszik tudni... Amióta meghalt az anyám, nyugodjék szegény...

A pap ért a szóból: Gyuri méltatlankodik az öcsésére. Kínos neki, hogy tartania kell s gondoskodni róla. Azt viszont nem számítja, amit a testvérétől, a Sándor apjától örökölt. A két tehenet is egyenesen a Suba Gyuri istállójába hajtották, amikor a bátyja bevonult frontszolgálatra.

Érti ő, mi bántja Sándort, noha az már összefüggéstelenül rakosgatja, illesztgeti egymás végibe a szavakat, s a szeme is megnedvesedik: még az egyre tömöttödő sötétségen is átvillan a csillogása.

– Nem élhetett örökké. Senki sem élhet örökké. Hát nem igaz? Ezt a tiszteletes úr jobban tudja! Vagy van olyan gyertya, amelyik örökké ég?

Miket össze nem beszél ez a zavaros elme?! – A boltos csodálkozik a pap türelmén. Ő nem szereti a felesleges fecsegést; odanyomja hát a gyertyát a Sándor markába:

– No, fogjad. Itt van, s eredj isten hírével!

De Sándor áll dermedten, akár a cövek. Forgatja kezében a gyertyát, tapogatja, tapasztalhatja ujjai begyével a puha, síkos tapintású sztearint, de csak akkor ismerkedhetik meg vele teljes valóságában, amikor a boltos végre ellobbant egy szál sercegő gyufát, és meggyújtja a pult fölötti ócska lámpát.

A fényben láthatóvá válik a fehér gyertya.

Sándor furcsán, töprenkedve viselkedik. Bizonytalan tekintettel nézegeti a gyertyát, majd a boltosra vet néhány gyanakvó pillantást. Most hirtelen megörvend valaminek, amitől arcáról eltűnik a szomorúság, szeme fölcsillan, s megrázza a fejét:

– Nem igaz! Engem nem csapsz bé, te! Add csak elé azt a gyertyát, amelyik örökké ég! – De a pap

felé ügyetlen tisztelettel, félszeg alázattal fordul, bizonyosságot keresve: – Hát nem igaz, tiszteletes úr? Van ebben a boltban olyan gyertya is, amelyik örökké ég? Olyan kell nekem!

A pap arcán nem játszadozik a hangulat, merev, egykedvű az, akár a kőszobor.

– Jól van. Olyant fog adni. Olyan szép színes gyertyákat.

A boltos kitépi Sándor kezéből a vaskos, rövid fehér világlót, visszadobja a többi közé, s kotor a fiókban.

A csöndes, engedékeny hang kissé megnyugtatja Sándort. Míg a boltos a karácsonyi ünnepek maradékaik közt turkál, újabb okoskodásba kezd, s olyan természetes, tanácskozó modorban magyarázza a lelkésznek, ahogy más közönséges halandók beszélnek:

– Tetszik tudni, az úgy van, hogy mindenki tudja a magáét. A sors keze mindenkit megsimogat egyszer-kétszer, vagy a fejére koppint, ököllet. Ilyen az élet. De ha már anyámat magához rendelte számadásra az a fennvaló jószágos úristen, legalább Erzsónak hagyott volna békét...

A szavak komor zengése, a föl-föltörő sóhajtás s a szaggatott lélegzés, – mindez elárulja, hogy nehéz bánat ereszkedett a Sándor szívére. Hátraböki a kalapját, s azzal sem törődik, hogy a fonnyadozó mezei virágok a földre pottyannak róla. Merev, tűnődő szemekkel néz maga elé.

Akkora lélegzetet vesz, hogy a lámpa lángja meghuttyan a légáramlástól:

– Az volt az én egyetlen szívbéli igaz szeretőm! Az! Cserepes Erzsi!

– Nyugodjék békével – zümmögi az emberi nyáj pásztora.

Sándor olyan átszellemülten magyaráz, mintha angyalokkal beszélgetne s szemével egyenesen az örök fényességre bámészkodna:

– De szép leány volt az! Én mondom! S jó szíve neki! Egyszer a fejemre tette a kezét, megsimogatta,

s azt suttogta: „Ne búsulj, Sándor. Jó az Isten!”
Úgy bizony! Megsimogatta a fejemet!

A tiszteletes úr félrenéz, köhint.

– Hagyni kell a halottakat, fiam. Nyugodjanak békével.

A bolond összerándul:

– Hogy? Az nem igaz, hogy Erzsó meghalt! Az nem halt meg! Lehet, hogy férjhez ment más faluba. Miért ne legyen ő is boldog? Hát nem igaz?

A Sándor szívében cikázó reménységek nem túlságosan érdeklik a lelkipásztort. Hadd járjon a szája, neki szabad, neki nincs elég esze. A pap viszont, aki fekete palástjában a halottakat utolsó útjukra elkíséri, jól emlékszik a Cserepes Erzsi temetésére.

Nem volt az valami jóféle leány. Akkoriban azt rebesgették, hogy megesett a szerencsétlen, s a bába csinált vele valamit. Az orvos viszont tifuszt állapított meg a halál okául. Ki tudja, annak is mennyit fizetett a leány apja.

Feszült csend egy pillanatig. Mi minden raktározódott el ennek a sajnálatra méltó félkótyának az agyában! Mennyi zűrzavar kavargó a tudatában! Hogy keverik agysejtjei a valóságot a kitalált dolgokkal!

Csak annyit mond, oldalt fordított fejjel:

– Ne búsulj, Sándor...

Mire a bolond felhördül, s hatalmas hahotára fakad:

– Én? Hogy én búsulnék? Azt már nem! Táncolok én, amíg az erőmet tudom! Bolond, aki búsul! Ihajja-csuhajja! – s már pattogtat az ujjával, és kezdi újra ropni, bent a bolthelyiség közepén.

Kínos jelenet. A boltos megrökönyödik. Gyorsan becsukja a fiókot, s egy piros gyertyát nyom a karjait lökdöső, derekát illegető Sándor markába:

– Fogjad, s hordd el magad! – erélyeskedik. Attól azonban nem lehet egykönnyen szabadulni.

A tánc félbemarad, rábámul a gyertyára, nézi, mereszti rá a szemét. Majd ismét harsányan fölkapog, kétrét kucorodik, s a térdét verdesi örömében:

– Sze ez éppen olyan, akár a kan dugóhúzója!
Még piros is!

– Mit akarsz? Szedd a sátorfádat! – bosszankodik a boltos. – Hordd el az irhád, amíg én nem teszem kívül az ajtón! – Könnyen beszél: jól táplált, vállas, keménykötésű férfi, ő nem tart a Sándor dühkitörésétől.

A bolond azonban fittyet hány a boltos haragjára:

– Még! Még!

A boltos már mozdul kifelé a pult mögül, hogy nyakon ragadja az alkalmatlankodót. De a pap lehűti:

– Adjon neki még...

Erre a boltos visszatér, dohogva. Jól van, fölírja a papnak.

– Egy kéket!

– Nesze, de tűnj el a szemem elől! – dobja oda.

– Egy sárgát is! – követelőzik Sándor.

A boltos kérdőleg néz a papra. Az ráhagyólag bólint:

– Adjon neki egy sárgát is...

Mintha parittyából röpítenék ki: magasra tartott kezében úgy viszi a gyertyákat, akár az örök élet tűzének forrását. Ujjong, örvendezik, kurjongat, és szélvészként szalad végig a sötétségbe fulladó, néptelen utcán.

Diadalordításától megrezzennek a nyári estébe néző ablakszemek...

Bent a házakban pedig halk sajnálkozás röppen el az asszonyi ajkokról:

– Ó, az a szerencsétlen... Milyen is a sors ve-rése... Inkább pusztulna el, semhogy így éljen...

2

Végre, miután oldott bokréta-ként szétbomlott a Sándor szálnalmas szökdécselése in s torz figurázásain derülő falu, s a tücskök is rázendítettek a kora estében: hazavetődik Suba Gyuri.

Gyötri a szégyen. Szeretne elrejtőzni a falu szeme elől.

Sötét bőrű arca komor és feldúlt, elárulja, hogy veszett indulatok készülődnek benne. Ajkai szinte görcsösen tapadnak egymáshoz, szenvedést, vívódást rejtegetve. Hej, mikor elégei meg már a sors ezt az átkozott helyzetet!

Mert úgy van az, hogy valahányszor jól kineveti és kiszórakozza magát a nép Sándor szerencsétlenségén, Suba Gyurinak mindannyiszor Faragó Eszter jelenik meg a képzeletében...

Hogy összebogozódott az élete! Olykor már nyakára hurkolódik a kötél, s érzi, hogy meg kell fulladnia.

Az emlékezés élesztette minden szót, ahogyan azokat valaha forró szerelemmel, emésztő vágyakozással elsuttogta az Eszter fülébe, most ellene támad, parázsló szikraként pattan reá, és égeti. Sokáig kellett tenni a szépet a leánynak, forgolódnia körülötte, legyeskedni, udvarolgatni és fűt-fát, még házasságot is ígérni, míg végül megesett a baj.

De meg is ijedt akkor Suba Gyuri, s köpködve átkozta saját gerjedelmének lobogását. (Persze, már késő volt szánni-bánni. Mire lehült a vágya, azt sem bánta, ha sohasem is néz a leány szemébe. Szabadulni akart tőle.)

Mit tehetett volna? Későn jutott eszébe, hogy Eszter bizony szegény leány, utána nem szaladnak a földek.

Aztán a leány elkallódott valamerre. Úgy eltűnt a faluból, hogy csak néha érkezik róla hír. Városra ment szolgálni, s ott a meggondolatlan szerelem gyümölcsétől is megszabadult. Talán férjhez is ment. És Suba Gyuri, amikor ezzel igyekszik megnyugtatni lelkiismeretét, nagyot sóhajt, mert tudja tudja, hogy bizony nem járt rosszul az a férfi, aki bekötötte az Eszter fejét...

De azzal, hogy a leány eltűnt a faluból, nem oldódott meg semmi a Suba Gyuri összezavarodott életében. Eszter gyilkos szavai, reá szórt förtelmes átkai itt maradtak a község levegőjében, élnek, és nem távoznak. Gyuri sokszor hallja, különösen, ami-

kor féleszű unokaöccse táncát bámolni összeverődik a fél falu...

Mert ez a Sándor igazán a megtestesült átok az ő életén...

A szégyenében bujdosó Faragó Eszter átka...

Megfogta őt az átok. Meg.

Ebbe bele lehet örülni! Hová meneküljön? Hogyan szabaduljon? Már-már az ő agyát is elborítja az örök homály köde.

Amint az állatok körül forgolódik az istállóban, újból megfordul fejében a régóta kísértő szándék: hátha eltenné láb alól Sándort? Hiszen annak a nyomorultnak is jót tenne vele!

De nyomban meg is retten: a törvény! A csend-örök! A bíróság! A börtön!

Kínosan sóhajtozik, mint aki nehéz keresztet cipel a vállán, keresztet, amely hozzánőtt a testéhez: hiába akarja ledobni egy billentéssel, nem lehet...

A marhák kérődznek, szájukból habos, nyúlós nyál csurog, nyakukon olykor megszólal a csengő, s gyöngge hangja belevész a nyári estébe. Békesség honol körös-körül s mélységes csend.

Csak a Gyuri szívében dül a pokol viharja.

Az asszony libát tölt az udvaron. Földön kuporgó alakja alig-alig dereng ki a szürkületből. A sötétség lassanként fölszív minden formát, minden tárgyat. A liba rázza a fejét, s kiprűszkéli a kukoricaszemetet. Az asszony nem türelmetlenkedik, vár egy keveset, majd újra belegyömöszöl a liba szájába egy marék vízben áztatott szemet. Az pedig rázza, egyre rázza a fejét tiltakozva, s tikkadozik.

Így van ez minden este...

Ezalatt Sándor, akinek mégis van annyi sütnivalója, hogy lehetőleg alkalmazkodjék a körülményekhez: belopózik az üresen maradt házba. A lámpa pléhernyőjén rejtőzködő gyufáskatulyát azonnal megtalálja a sötét pitvarban, beoson vele a hátulsó szobába, a saját tanyájára, s elrejtí a párna alá. A szoba, gyér bútorzatával, fekete hajóként úszik a sötétben. Még a rendetlenség sem tűnik föl, amely különben mindig hozzátartozott ehhez a helyiséghez.

Napok óta nem takarított, nem rendezett itt senki, az ágyon gyűrött a pokróc, és savanykás, szennyes szag árad belőle.

Lassanként egészen birtokba veszi a falut az este. Az ablak alatt bársonyos csend oszon tova. Kibökken a hold hízott képe is a hegy mögül, s szorgalmasan szövőgeti sugarait a szobában, akár a pók a hálóját. A nyári éjszaka varázslatos hatalma eluralkodik Suba Sándor ócska, rossz bútorai közt, titokzatos kéz tartja fogva a szerencsétlen háborodottat, igazgatja mozdulatait, játszik az akaratával.

Ihol a nagy kincs: a három szál színes gyertya!

Mit kezdjen velük? Kicsit töpreng, aztán észbekap, mintha az értelem lángocskája lobbanna föl az elméjében, s a három szál gyertyát ügyesen egymás mellé állítja az asztalon, az ablak közelében.

Aztán vége... Nincs tovább... Nem tudja, mit is akart az imént.

A hold fénye épp az asztalra esik, s a három kis színes pálcika úgy szúr bele a sötétbe, mint valami gyermeki játék tornyocskái.

Végigheveredik az ágyon, s karját a feje alá gyűri. Félig oldalt billentett fejjel szeme sarkából kitaratóan nézi a három darab színes pálcikát. Nézi, csodálja őket, s ki tudja, miféle képzelgés játszadozik vele. A gyertyák hol messzire távolodnak, hol egész az orráig jönnek: élnek, mozognak.

Sokáig tart a játék. Míg aztán belefárad, és lecsukódnak a szemei.

És ekkor egy ismeretlen, más, új világ merül föl előtte. A gyertyaszálak is megnőnek, hosszúra nyúlnak, és kicsike fény lobban föl pislákolva az egyik szál végén, azon, amelyik kék ruhácskába öltözött. S ez a fényecske olyan, mintha Sándor a halott édesanyja szemeit látná ismét fölragyogni...

A félálomban szendergő bolond lelkében újra föl támadnak a sérelmek, és erősen szorongatják a szívét. Lám, neki már azt is megtiltanák, hogy vasárnap délutánonként a kártyázók körül ácsorogjon és báméskodjék! Hát rab ő? Kóbor kutya, akinek mindenki az oldalába rúghat? Persze – roskadt össze

benne az öntudat –, hiszen neki nincsen édesanyja... Bitang, semmi élet az övé!

Az édesanyját akkor látta utoljára, amikor föltették az ökrösszekérre, a szalmából készült s pokróccal letakart heverőhelyre, hogy útnak indítsák a kórházba. Az asszony akkor már hetek óta nem bírt talpra állni. A beteg távozása olyan volt, mintha a lelket tépték volna ki a házból. A gyermek ott maradt vigyázatlanul, nem volt aki féket vessen virgonc kedvteléseire. Az iskola még nem kezdődött meg, és Sándor előtt kitarult a szabadság. De hamarosan abba is beleunt, már nem volt mit kezdenie vele.

Apja éjjel-nappal a kocsmát lakta. Aztán őt is elvitték a háborúba. Nem maradt senkije. Úgy állt ott, mint az őszi mezőn felejtett, szélzörgette kóré.

Akkor még alig cseperedő gyermek volt. Kis vadóc lett belőle, amolyan senki fia, akit még a tanító úr csípős mogyorófavesszője sem tudott megrekcumozni. Kedve telt benne, ha elkerülhette az iskolát.

Sok-sok esztendő telt el azóta...

Ma aztán igazán nincs neki senkije...

Édesanyja sorsát eltitkolták előle. Most sem tudja, miért kellett eltávoznia az élők sorából a számára oly drága lénynek. Ahogy múlnak az évek, egyre tisztábban s egyre gyöngédebb szeretetet fakasztva támad föl benne az anyja emléke...

S pár évvel később, az a simítás a fején... Az Erzsó keze... Annak a kéznek a jóságos melege, mely átáramlott a vérén, s fölgújtott valamit a szívében...

De már Erzsó sincs. Meghalt? Férjhez ment?

Nem tud beletörödni, hogy Erzsó nincsen többé!

Álmában vicsorgatja a fogait, mint a dühös farkas. Majd fölpattan a szeme, és felugrik fektéből, mintha hideg vizet zúdítottak volna a nyakába.

Előbb a szemét dörzsöli, nem tud tájékozódni. Homlokán egy puha kéz alig érintő, langyos simogatását érzi, mintha az álmom folytatódna. Kellemes, szívet csiklandozó érzés borítja el melegével az egész testét, behatol a szívéig, s úgy tűnik, hogy egy nagy, erős kar felöleli, magasba tartja, és ringatja.

Kacagva szökken a holdfényel terített asztalhoz, s megragadja az egyik gyertyát, ujjai közé veszi, tapogatja, nézegeti.

Különös bűbáj játszadozik vele. Amint ujja a gyertyán csúszkál, mintha az édesanyja szomorú, kétségbeesett arcát simogatná. Szeretné keblére rejteni a gyertyát, valahová a szíve tájára, s ott hordozni élete fogytáig...

És az a másik? Piros, akár az emberi szívben pezsdülő vér. Mint a szerelem fellobbanó lángocskája. Mint az Erzsó orcája, amikor egyszer az ő eltévedt keze a leány melléhez ért...

– Hej, sose halunk meg! – rikkantja el magát, s azon nyomban ugrándozni, táncolni kezd, de olyan szilaj nekibuzdulással, mintha ki akarná rúgni a ház oldalát. Meg-meglendülő karja, ide-oda tántorgó teste furcsán villan a hold szétömlő fényében...

Amikor elfárad, a gyertyaszálakat ismét az asztalra állítja:

– Te vagy a legszebb – mondja az egyiknek. – Piros vagy! Te vagy Cserepes Erzsó. Emlékszel-e még, Erzsikém, szívem? Már hogy is emlékeznél? Bocsáss meg, hogy háborgatlak, de...

Kissé megpihen, s elgondolkozik. Aztán újra felélénkül:

– Nem! Nem igaz! Nem haltál meg! Hiszen a gyertyád örökké ég!

Hát hadd égjen, világítson, mint az örökkévalóság!

Meggyújtja.

Hol kifújja, hol meggyújtja...

Távolabb vonul, leül az ágy szélére, s onnan elmélkedik:

– Az sem igaz, hogy meghalt az édesanyám. Tudom, amikor elvitték. De egyszer csak haza kell jönnie. Tudom én azt. Ez a kék gyertya, – ez az övé. Úgy akarom, hogy ő legyen. Mint a bánat. Kék. De örökké égni fog! Örökké!

Ég a két gyertya, pislákol, imbolyog, és fénye beleolvad a hold belopózó sugaraiba.

Hanem a nagy, felbuzdult osztogatás közben egyszer csak megakad Sándor. Ott áll a harmadik szál: a

sárga. Mit kezdjen vele? Nézegeti, töpreng, okoskodik. Míg aztán kitörő örömmel fölkiált.

– Ez a sárga? Hadd legyen egy Gyuri bátyámnak is! Pedig nem érdemli meg! Olyan ember ő, hogy jobb, ha kialszik az élete...

Fél a bátyjától és gyűlöli. Amikor az rávillantja szúrós, gyilkos szemét, Sándorba belefagy a kedv, mukkanni sem mer. De most egyedül van, csöndben alszik körülötte a világ, nem törődik vele senki, azt tesz, amit akar, amit csapongó kedve diktál.

Elsodorja a saját haragja, rázza az öklét, fenyegeti a bátyját:

– Dögöljön meg a gazember! Aki engem üt, ver, kínoz, azt hadd eméssze meg a sötét halál! Megérdemli!

Az a vasárnap délután, amikor ráripakodtak a kártyázók, erősen beleragadt az emlékezetébe. Igen, a bátyja is ott volt, ott gunnyasztott a többiek közt. Komor, féltékeny ábrázattal leste a lapokat, s mérges volt, ha „nem jött be”, amire számított. Egy ilyen ingerült pillanatában ő kezdte a leckéztetést. De most visszaadja neki! Vissza ám!

– Dolgozzam? Hát jó! S éppen vasárnap kergetett volna el dolgozni! Megkeserülöd ezt, te kérges szívű! Majd szembeszáll veled az édesanyám! Nicsak, milyen szépen pislákol a fénye!... S azt hiszed, nem kapok feleséget magamnak? Hát nem látod az Erzsó gyertyáját? Oda nézz, te vankuj! Míg a világ, addig élünk s azon is túl egy nappal! – kiáltja, ugrik, riszálja újból a testét, a fáradhatatlant.

A három lángocska pedig ott vívódik a szoba csöndjével, mint három ijedt, egymást kereső árva. Sándor heves mozdulataira meg-meglebbenek a lángocskák, s bizonytalan, sok árnyékot vető, fuldokló fények kergetőznek a falakon, torz alakok rajzolódnak ki, nagy elmosódó fejjel, hosszúra nyúlt karokkal...

Elcsodálkozik. Bármerre néz, ezeket a falon táncoló szellemalakokat látja. Forogni kezd, félelem hasít a szívébe, s menekülni szeretne. Pörög, kering, s végül behunyja a szemét, hogy ne lássa az árnyakat: a fura, megfoghatatlan, tengő-lengő figurákat.

Sokáig tart ez az eszeveszett tánc, ez a tébolyult pörgés önmaga körül. Kurjant is hozzá, de a szemét nem meri kinyitni. Nem akar látni, nem akar tudni semmiről. Belevész az egyre jobban ringó szédületbe. Mintha a levegőben lebegne, s két karja szárnyakká vált volna...

Az egyre szilajabb forgás aztán kifárasztja. Anynyira szédül már, hogy a falnak kell támaszkodnia, s hiába szünteti be lába az erőfeszítést, azután is úgy érzi, hogy tovább forog, s már nem is ő, hanem a szoba kering. S ahogy eszmélkedik a kábulatból és a gyertyákra esik a pillantása, majd megszakad a szíve:

– Hát mégis elégték? Elfogytok? Nemcsak az a sárga?

A lángocskák egyre mélyebbre emésztik piros, kék meg sárga testecskéiket, a bél izzva mered ki a játszadozó fények magvából, s körös-körül lecsepeg a színes olvadék.

– Te kék, te fogysz a leggyorsabban! Nicsak, már a hasadat égeti a láng! S a másik! A piros! Cserepes Erzsó! Cserepes Erzsó!...

Könnyek fojtogatják a torkát.

– Hát nemcsak a sárga gyertya emészti meg magát? – Sírva fakad. – Nem igaz, Erzsó, te nem halatsz meg! Hiába takarták bé nyirkos göröngyökkel a szép, fiatal testedet! Nem, te nem...

Végigveti magát a föltúrt ágyon. Fejét a szennyes, áporodott szagú párnába fúrja, és keserves zokogás rázza meg a mellét.

Az egyik gyertya halkan percen. Az árny nagyot szökken a falon.

Fognak, egyre fogynak az égők, s körülöttük az asztal lapja megtelik színes sztearincepekkel, és a levegőben orrfacsaró szag kavarog.

Sándor belefárad a sírásba. S előbb lassan, majd mind hangosabban, mind merészebben horkolni kezd: meglepi az álom a szerencsétlent.

A két gyertya oldalt billen, ledől, s még kevés ideig fekvé emészti magát, aztán kisebb lesz a lángocskája, s erősödik a levegőt megtöltő nehéz, égett zsírszag. Utána a piros, majd a sárga is roskadozni kezd...

A szobára sötétség borul, s szorosan lefogja Sándor kihunyt szemét. Az istállóban a kérődző barmok nyakán föl-fölcsendül a lant, s hangja elfoszlik a csöndben. Egy férges alma leszakad a fáról, s nagy koppanással zuhan a lapos kőre.

A hold kivörösödik a gyaloglás fáradságától. Valahol a nyugati égbolton lebeg, s terelgeti körbe a duzzadt csillagokat. Lent, az alsó faluvégen nagy bőszen elkukorékolja magát egy kakas. Lehet, hogy a holdat téveszti össze a fölkelő nappal, de az is lehet, hogy az éjszaka régen átfordult már a másik oldalára, s ébredezni készül. A tarajos gavallérok egyre-másra felelgetnek egymásnak, egész kórus zendül, olyan harsány zenebonával, hogy attól valóban meg kellett hasadnia a sötétnek. Lassan pitymallik. Az első derengő fények még az égen találják az elsápadt holdat, az meg siet elbújni a nyugati hegyek koporsójába. A kertek mögött felröppen az első pacsirta, és riadót fúj a többi énekesnek. Mire a nap fölkel, már zeng az egész határ. Az első napsugarak ködöket riasztanak föl az erdők alján, s játszadoznak velük. A fények bátortalanul, tapogatózva simogatják a házak oldalait, és vörösbe öltöztetik az itatáshoz kihajtott állatokat...

Suba Sándor irtózatos zörgésre ébred. Olyan élesen szól a csengő, mintha épp az ő fülébe ráznák. Valakinek a lovai megbokrosodtak az utcán, s épp a házuk előtt kapták el a szekeret, – az zörög-csörömpöl olyan veszettül. Első pillanatokban nem tudja megállapítani, hol van és mi történik vele. A kalapot eltolja szeméről, s tekintete az asztalra esik, ahol a gyertyák alvadt tócsában megsemmisültek. Felüvölt a rémülettől, amit a látvány korbácsolt föl benne:

– Elégtek! Mind egy szálig elégtek! Ó, Erzsó...

Talpára perdül, széket ragad, s teljes erejéből az asztalhoz vágja. Tör, zúz, bömböl, akár az istenítélet.

– A pap bécsapott! A pap vállalt kezességet értük! Megállj, pap! Leszámolok én veled! Le az istenneddel is! Azzal a cudarral!

Suba Gyuri az ordibálásra kipattan az ágyából. Már előbb ébredezett, mert nemsokára itatni kell. Fölra-

gadja a mindig kéznél tartott korbácsot, s fenyegetőleg suhogtatja, amint betör az unokaöccse vackába:

– Reád jött megint a bolond óra, mi? – kiált rá, álomtól véreeres szemeit dühödten forgatva. – Hát én majd kiverem belőled! Majd megszelídítek! – A korbács már sújt is a Sándor hátán. Szakad az ing, hasad a bőr, serken a vér.

Sándor, vesztét érezve, egyetlen hatalmas ugrással veti magát az ajtóra. Félrelöki a bátyját, és beront a másik szobába. Ide-oda szökdelve tapod, menedéket keres, kerüli az asztalt, bujkál, majd fölugrik a kanapéra, s már az ablaknak készül nekilendülni...

Ekkor szemébe ötlük az asztalon felejtett nagy kenyérvágó kés...

Gyuri a nyomában mindenütt, üti, csépel, suhogtatja hátán a korbácsot:

– Tedd le azt a kést! Hallod? Azonnal tedd le, mert agyonverlek!

Nem, a kést nem hagyja, keményen szorítja a nyelét! Gyuri elállja az ajtóhoz vezető utat. Sándor nem-sokáig habozik: egyetlen csapással bezúzza az ablak üvegét, s miközben a hátán és a lábikráján csattognak a korbácssuhintások, kiveti magát az utcára.

Testéből szakad a vér, s csíkokban patakszik végig a lábán...

Ahová lép, mindenütt vérnym jelzi az útját...

De nem tér észhez, csak rohan és kiabál. Örült fényekben örvénylő szemekkel száguld végig az utcán, s feje fölött forgatja a kést. Fenyegetőzik:

– Bécsapott a pap! Hazudott! Kialudtak a gyertyák! Elégtek! El a Cserepes Erzsóé is! Meghalt! Odalett! Vége!... Megölöm a papot! Meg!

Üvölt, zokog, átkozódik.

A kés pengéjén meg-megcsillannak a kora reggeli friss napsugarak. A szilaj, szinte állati üvöltésre a szomjas barmok szelíd, hosszan elnyújtott bögése felel. A nyitott ajtajú istállókból dús gomolyagban ömlik a trágyaszagú pára, s hamarosan szertefoszlik a kékesen remegő hajnali levegőben...

Marosvásárhely, 1937